

פרשת ויצא

"וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ זָרָה: וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיֵּלֶךְ שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקְוֶה מֵאֲבֵנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשָּׁכַב בַּמָּקוֹם הַהוּא: וַיַּזְזֵלֶם וַהֲנִה סֶלֶם מֵצֵב אֶרְצָה וּרְאִשׁוֹ מִגֵּיעַ הַשָּׁמַיְמָה וַהֲנִה מִלְאָכִי אֶ-לֹהִים עֲלִים וַיִּרְדִּים בּוֹ" (בראשית כ"ז)

לליל שבת

רש"י מביא את ההסבר הידוע ביותר:

"ויפגע במקום - לא הזכיר הכתוב באיזה מקום, אלא במקום הנזכר ב'מקום' אחר, הוא הר המוריה שנאמר בו וירא את המקום מרחוק".

כלומר, כיוון שמובא בפסוק 'מקום' מבלי לציין את שמו ובה"א הידיעה, הכוונה למקום שכבר ידוע ומפורסם, הוא 'הר המוריה'. בהמשך קורא יעקב לאותו מקום 'בית אל' - 'אין זה כי אם בית א-ל'הים'.

כל אחד מהאבות הגיע אל הר המוריה והגדירו בצורה שונה. אצל אברהם רעיון המקדש היה עדיין רחוק כמו "הר" - על הר גבוה... אצל יצחק כמו "שדה", במובן של דבר שנמצא סביב העיר- אך עדיין רחוק,

ואילו אצל יעקב- המקדש כבר "בבית".

המהר"ל בספרו נצח ישראל (פרק נ"ב) מבאר שכל אחד מן האבות ראה את מטרת המקדש על פי מידתו:

- אברהם: חסד. אברהם אבינו ראה במקדש את מרכז החסד. כשאדם בא לעשות חסד הדבר משול ל'הר'. המשימה גדולה וחשובה, והיא מגיעה רחוק. "צדקתך כהררי אל" (תהלים לו, ו).

- יצחק: דין. יצחק ראה את מקום המקדש כ'שדה'. השדה הוא ישר ושווה, וכך גם מידת הדין. מידת האמת. "כי שמה ישבו כסאות למשפט" (תהלים קכב).

- יעקב: רחמים. יעקב ראה את המקדש כבית. בבית גרים יחדיו האב ובנו, הבעל והרעיה. זהו החיבור האמיתי והשלם בין עם ישראל לקב"ה. מהות הרחמים הינה אהבה וחיבור. כך המילה "אוהב" מתורגמת ל'מרחמוהו' (בראשית כה, כח). וכן בלשון חכמים: (כתובות קה ע"ב) 'לא לדין אינש מאן דמרחם ליה' (= אסור לשופט לדון אדם שהוא אוהב).

"וירא את המקום מרחוק...אשר יאמר היום בְּהַר ה' יִרְאֶה:" (בראשית כ"ב, י"ד)

"וַיֵּצֵא יַצְחָק לְשׁוֹחַ בְּשָׂדֶה" (בראשית כ"ד, ס"ג)

"וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית אֵל" (בראשית כ"ח, י"ט)

לסעודת שבת

בניגוד לזיהוי המקום כהר המוריה, פשט הכתוב דווקא מעיד על באר שבע!

"אתה למד שהלך לשם ליטול רשות מן השם יתברך אם ילך לחרן כאשר צוו עליו אביו ואמו, ומשום כבוד אביו שעלה לשם ליטול רשות ושם הבטיחו הקב"ה אל תירא. (וכן) דרשו רז"ל אמר יעקב כשם שהלך אבא לבאר שבע כך אני הריני הולך לבאר שבע, אם יתן לי רשות הריני יוצא ואם לאו איני יוצא" (רבינו בחיי, בראשית כ"ח).

באר שבע היא 'עיר האבות' בתקופה זו. שם נטע אברהם אשל וקרא בשם ה' (בראשית כ"א), שם התברך יצחק ב'מאה שערים' ואף בונה שם מזבח וקורא בשם ה' כאביו (בראשית כ"ו). לכן, אך טבעי שיעקב ירצה להתפלל במקום שבו התפללו אבותיו.

יתרה מכך: בדרכו של יעקב למצרים, הוא מתעכב בבאר שבע!
"וַיֵּסַע יִשְׂרָאֵל וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וַיָּבֹא בְּאֶרֶץ שְׁבַע וַיַּזְבֵּחַ זִבְחִים לַאֲלֹהֵי אָבִיו וַיַּחֲקֵן" (בראשית מ"ו).

ולנו נותר לשאול, לאן נעלמה באר שבע ברשימת הערים הקדושות?
כדי לתרץ- נחזור לשם העיר, באר שבע: "על כן קרא למקום ההוא בְּאֶר שְׁבַע כִּי שָׁם נִשְׁבְּעוּ שְׁנֵיהֶם".
שם העיר באר שבע מנציח את השבועה בין אברהם ויצחק לבין אבימלך.

"ישמור אדם דברים בלבבו שלא יעשה שותפות דברים עם הגוי. סוף שהוא כורת ברית עמו. אברהם כרת ברית עם אבימלך שנאמר ויקח אברהם צאן ובקר וגו'. אמרו מלאכי השרת רבונו של עולם אדם יחיד בררת לך משבעים לשונות וכרת ברית עם אומות העולם!? ... מכאן אמרו אין לך אומה בעולם שנשתעבדו בהן בישראל יותר ממנה בשכר (=בגלל) ברית שכרת אברהם את אבימלך מלך פלשתים בלבד ... כי את שבע כבשות תקח מידי אמר ליה הקב"ה אתה נתת לו שבע כבשות חייך שאני משהה משמחת בניך שבעה דורות. ... אתה נתת לו שבע כבשות חייך כנגד כן מחריבין מבניך שבעה משכנות ואלו הן: אהל מועד נוב וגלגל וגבעון ושילה ובית עולמים שנים. אתה נתת לו ז' כבשות כנגד כן ארוני חוזר בשדה פלשתים ז' חדשים" (ילקוט שמעוני בראשית, כא, צה).

חז"ל אף מדגישים, שבגלל אותה הברית, אף חרבו שבעה בתי מקדש וגלה ארון הברית ממקומו שבעה חודשים.

אמנם כוונת האבות היתה לטובה. להראות שגם בבאר שבע - המקום הגשמי ביותר, הסמוך ואף נמצא בתוך הפלישתים - ניתן לקרוא בשם ה'. גם במקום הזה 'יש אלוקים' (וכאן ברורה יותר פליאתו של יעקב: 'אכן יש אלוקים במקום הזה ואנכי לא ידעתי'). אך כיוון שמעשה אבות סימן לבנים, מדגישה התורה שלדורות אסור לעשות שותפות עם הגוי ואסור לכרות ברית עם יושב הארץ. מי שיעשה זאת- סופו לאבד את מקום המקדש. אכן- מעשה אבות סימן לבנים.

לסעודה שלישית

"וַיְבָרֶז יַעֲקֹב שִׁידָה אֶרֶם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה שָׁמֶר: וּבְנָבִיא הָעֵלָה ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וּבְנָבִיא נֶשְׁמֶר: הַכְּעִיס אֶפְרַיִם תַּמְרוּרִים וְדָמָיו עָלָיו יִפּוֹשׂ וְזָרְפָּתוֹ יָשִׁיב לוֹ אֲדָנָיו" (הושע י"ב)

הקשר לפרשה ברור, מתוך פסוקי הפתיחה בנבואת הושע. הנבואה מתארת את חרון אפו של הקב"ה בכך שנטשנו את ירושלים והמקדש והעדפנו את העגלים בשומרון. וכפי שראינו, מי ששוכח את ירושלים- מאבדה. הפתרון יבוא כאשר 'שובה ישראל עד ה' א-להיך' (המשך ההפטרה). כאשר עם ישראל יעשה צעד מצידו, וישוב עד ה' ולפני ה'- נזכה לבניין המקדש במהרה.

נבואה דומה מצויה בהפטרה על פי שיטת בני עדות המזרח, הקוראים 'ועמי תלואים' (מתוך פרק י"א בהושע) ונסיים במילות נחמה מתוך הפטרה זו:

"וְאֶנְכִּי ה' א-לֵהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד אוֹשִׁיבְךָ בְּאֶהָלִים כִּימִי מוֹעֵד"

חידה:

מה הקשר בין האבן שיעקב שם מראשותיו
לבין השבטים שנולדו בהמשך הפרשה ?